

Вучэбны дапаможнік «Беларуская мова...»

Артыкулы

Artykuly

Articles

DOI: 10.32612/uw.bmz.2021.5.pp.5-10

Лідзія Сямешка

Нацыянальны інстытут адукацыі (Беларусь)

e-mail: lidiya1408@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6817-9786>

Вучэбны дапаможнік “Беларуская мова для кітайскіх студэнтаў”:
метадычная канцэпцыя выдання

Рэзюмэ

У прапанаваным артыкуле апісваецца метадычная канцэпцыя вучэбнага дапаможніка “Беларуская мова для кітайскіх студэнтаў” (Лідзія Сямешка, Беларуская мова для кітайскіх студэнтаў. Пачатковы ўзровень /Л.І. Сямешка. – Мінск: Выд. цэнтр БДУ, 2021. – 288 с.: іл.), які падрыхтаваны на кафедры кітайскай мовы Рэспубліканскага інстытута кітаязнаўства імя Канфуцыя Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта (РІКК БДУ). Вучэбны курс арыентаваны на стандарты патрабаванняў Элементарнага ўзроўню (A1) агульнага валодання беларускай мовай як замежнай.

Мэта артыкула – пазнаёміць чытачоў са структурай выдання, метадамі і прыёмамі арганізацыі вучэбнага матэрыялу.

Ключавыя словы: вучэбны дапаможнік, беларуская мова як замежная, лінгвістычны

модуль, граматыка, візуальны слоўнік, сістэма практыкаванняў.

Abstract

Course Book “Belarusian Language for Chinese Students”: Education Delivery Methods

The proposed article describes a methodical concept of the “Belarusian Language for Chinese Students” course book (Lidziya Siameshka Belarusian Language for Chinese Students. Beginner level / L.I. Siameshka. – Minsk, BSU, 2021. – 288 p.: il.), based on Beginner level requirements (A1) for Belarusian as a foreign language. The purpose of the article is to introduce readers to the structure, methods and organization of the study materials.

Keywords: Course Book, Belarusian as a Foreign Language, Language Modules, Grammar, Visual Vocabulary, System of Exercises.

Лідзія Сямешка

Дапаможнік «Беларуская мова для кітайскіх студэнтаў» прызначаны для пачатковага вывучэння беларускай мовы кітайскімі студэнтамі. Вучэбны курс арыентаваны на забеспячэнне навучэнцаў актуальнымі моўнымі ведамі ў межах Элементарнага ўзроўню А1 і авалоданне ў мінімізаваным выглядзе навыкамі і ўменнямі ва ўсіх відах маўленчай дзейнасці, неабходнымі для ўспрымання і стварэння нескладаных выказаў з паўсядзённага жыцця, умення даць простую інфармацыю пра сябе, зразумець носьбітаў беларускай мовы, калі яны размаўляюць павольна і выразна. У дапаможніку шырока выкарыстоўваюцца малюнкi і графічныя сродкі, што спрыяе лепшаму разуменню і запамінанню вучэбнага матэрыялу. Агульная мэта выдання – закласці асновы беларускамоўнай камунікатыўнай кампетэнцыі навучэнцаў (веды, навыкі, уменні ў галіне фанетыкі, графікі, граматыкі, лексікі, вымаўлення, успрымання, чытання, пісьма, гаварэння) як базы для далейшага вывучэння беларускай мовы і стымуляваць пазнавальную матывацыю і цікавасць кітайскіх навучэнцаў да самога працэсу авалодання мовай. Гэтым абумоўлены метадычная сістэма, пакладзеная ў аснову навучання, структура і змест выдання.

Дапаможнік уключае два раздзелы: уводны фанетыка-граматычны курс і асноўны курс. Уводны курс складаецца з кароткага апісання правілаў фанетыкі і граматыкі беларускай мовы, якія адлюстроўваюць заканамернасці фанетычнага і граматычнага ладу, і шасці ўрокаў, у рамках якіх навучэнцы практычна знаёмяцца з графіка-фанетычнай сістэмай, алфавітам, асаблівасцямі беларускай рытмікі, акцэнтацыі, інтанацыі, простымі граматычнымі структурамі.

Дзеля фарміравання ў навучэнцаў асноў артыкуляцыйнай базы беларускай мовы і адпа-

ведных слыха-вымаўленчых навыкаў, якія ёсць перадумовай авалодання ўсімі відамі маўленчай дзейнасці, выкарыстаны наступныя прыёмы: на ўзроўні азнаямлення – апісанне артыкуляцыі гукі і прынцыпаў кіравання артыкуляцыяй з апорай на важныя моманты ў вымаўленні беларускіх гукі і ў суадносінах з падобнымі фанетычнымі з'явамі ў кітайскай мове; характарыстыка дыферэнцыяльных прымет і апазіцый фанем; тлумачэнне фанемна-гука-літарных адпаведнікаў; на ўзроўні трэніроўкі – шматразовае слуханне, імітацыйнае ўзнаўленне гукі, складоў, словазлучэнняў, рытмічных і інтанацыйных мадэляў; на ўзроўні прымянення – выкананне камунікатыўна арыентаваных заданняў з улікам актуальных фанетыка-інтанацыйных мадэляў.

Усе ўрокі ўводнага курса складаюцца з модуляў, пабудаваных паводле схемы: “Вывучаем гукі”. “Знаёмімся з фразамі”. “Практыкаванні”. Асноўнай задачай у галіне развіцця практычнай маўленчай дзейнасці навучэнцаў на гэтым этапе ёсць паралельнае авалоданне элементарнымі навыкамі ва ўсіх яе відах (графіка-арфаграфічнымі, вымаўленчымі, у тэхніцы чытання і інш.). Аднак прыярытэтнае значэнне, згодна з прынцыпам вуснага апярэджання, надаецца развіццю аўдытыўных навыкаў (ўспрымання і разуменне слыхавых вобразаў), артыкуляцыйных (вымаўленчых), рытміка-інтанацыйных навыкаў, на аснове якіх ажыццяўляецца пераход да чытання і пісьма.

Граматычны матэрыял ўводнага курса ўключае паняцці пра род і лік назоўнікаў, прыметнікаў, асабовых і прыналежных займеннікаў, ужыванне займеннікаў. Уводзяцца таксама простыя маўленчыя мадэлі, якія рэпрэзентуюць элементарныя схемы суб'ектна-прэдыкатных адносін у беларускай мове, і на якіх адпрацоўваюцца фанетычны і лексічны бакі маўлення. Заданні і практыкаванні арыентаваны на дасягненне асэнсаванай імітацыі фанетычнага эталону і рытміка-меладычнага малюнка беларускай мовы, засваенне элементарных граматычных структур і рэцэптыўнага лексічнага мінімуму. Уводны курс разлічаны на першы месяц навучання (16 аўдыторных гадзін).

Асноўны курс структураваны 18 тэматычнымі раздзеламі, якія прысвечаны розным

Вучэбны дапаможнік «Беларуская мова...»

аспектам жыцця і сітуацыям, істотным для пачатковай адаптацыі да беларускамоўнага асяроддзя. З улікам таго, што кожная моўная і маўленчая з'ява, будучы ў складзе большага маўленчага твора, суадносіцца з пэўнай тэмай, канкрэтнай сітуацыяй ці характарам структуры вучэбнага тэксту, тэматычны прынцып арганізацыі вучэбнага матэрыялу разглядаецца як адзін з важных чыннікаў матывацыі навучання. Тэматыка раздзелаў датычыцца пераважна актуальнай для Элементарнага ўзроўню А1 сферы асабістай камунікацыі, у тым ліку вучэбных і сацыяльных стасункаў бытавога характару (знаёмства, узрост, сям'я, дом і рэчы, вучоба, праца, арыентацыя ў часе (дзень, тыдзень, месяцы і поры года), арыентацыя на месцы (горад і мясціны), ежа і напоі, адзенне і аксесуары, вольны час).

Кожны тэматычны раздзел складаецца з некалькіх навучальных блокаў/модуляў, якія маюць сваю мэту і пэўную паслядоўнасць. Кожная тэма мае назву і арыгінальны нумар, які сведчыць пра дасягнуты прагрэс у вывучэнні моўнага і маўленчага матэрыялу. Дзеля забеспячэння асэнсаванага і мэтанакіраванага характару навучання кожны тэматычны раздзел пачынаецца з лапідарнай фармулёўкі мэты, якая ставіцца, і рэзюмэ сутнасці навыкаў і ўменняў, якімі навучэнец авалодвае. Задача матывацыйнага этапу сканцэнтравана ўвагу навучэнцаў на новай тэме, паказаць карысць яе вывучэння і акрэсліць лагічную паслядоўнасць ведаў.

Структура кожнага раздзела ўключае: 1) лінгвістычны модуль, які змяшчае візуальны тэматычны слоўнік і лінгвістычныя ключы – максімальна сціслае тлумачэнне найбольш частотных моўных канструкцый і маўленчых узораў, якія іх рэалізуюць; 2) тэкставы/маўленчы матэрыял тэматыка-сітуацыйнага характару, дыялогі, міні-дыялогі, якія мадэлююць сітуацыі, набліжаныя да рэальнага маўленчага асяроддзя; 3) заданні і практыкаванні, арыентаваныя на арганізацыю навучання кожнаму з відаў маўленчай дзейнасці і моўным аспектам.

Тэматычны слоўнік кожнага з раздзелаў будзе на навукова абгрунтаваным лексічным мінімуме пачатковага этапу навучання (няма архаічных і малаўжывальных слоў). Гэтая ж лексіка і мадэлі распацоўваюцца ва

ўсіх заданнях і практыкаваннях. Фарміраванне лексічнага складніка моўнай кампетэнцыі ўключае два этапы працы: этап семантызацыі лексічных адзінак і этап аўтаматызацыі дзеянняў навучэнцаў з лексікай на ўзроўні словазлучэння, фразы, тэксту. Неабходны ўзровень успрымання, ад якога залежыць трываласць запамінання значэння і ўжывання слова і захавання яго ў доўгатэрміновай памяці, дасягаецца праз паўтаральнасць (зрокавую і слыхавую) лексічных адзінак у розных кантэкстах. Семантызацыя лексем (пераважна з дапамогай перакладу на кітайскую мову і выяўленчай нагляднасці) суправаджаецца выкананнем рознага тыпу практыкаванняў (падстаноўка, трансфармацыя, заканчэнне сказаў адпаведнымі словамі, групоўка лексічных адзінак паводле пэўных прымет, запаўненне пропуску і інш.). Візуальныя слоўніковыя старонкі да кожнай тэмы дапамогуць навучэнцам самастойна кантраляваць веды значэнняў беларускіх слоў і выразаў. На этапе аўтаматызацыі дзеянняў з новымі моўнымі адзінкамі, які мае на мэце актыўнае ўжыванне лексем у кантэксце, увага акцэнтуюцца на ўмоўна-камунікатыўных практыкаваннях: адказы на пытанні, пабудова простых, сітуацыйна абумоўленых і граматычна карэктных выказванняў.

Адносіны да граматыкі ў любой метадычнай сістэме выступаюць важным чыннікам, які вызначае сутнасць самога метаду навучання. У дапаможніку выкарыстаны структурна-функцыянальны падыход да арганізацыі і мадэлявання граматычнага матэрыялу. Традыцыйная граматычная метамова і правілы пасіўнай граматыкі апісальнага, паводле спосабу выкладу, характару зведзены да мінімуму. Асноўным спосабам прэзентацыі граматычнага матэрыялу і моўнай тэорыі, неабходнай для фарміравання камунікатыўных навыкаў і ўменняў, выступаюць лінгвістычныя ключы, якія маюць адмысловую арганізацыю. Кожная граматычная тэма мае арыгінальны нумар, назву і выразную структуру, якая ўключае: кароткае семантычнае тлумачэнне лексіка-граматычнай мадэлі, простае апісанне умоў выкарыстання маўленчых узораў, якія яе рэалізуюць, а таксама схему пабудовы моўнай канструкцыі і прыклады ўжывання. Гэты падыход прадугледжвае магчымасць паступовага азнаямлення навучэнцаў

Лідзія Сямешка

з граматычнымі з’явамі не толькі праз сістэму фармальных паказчыкаў, але і праз канцэптуалізацыю значэнняў граматычных катэгорый і пэўныя спосабы выражэння канцэптуальных (універсальных) паняццяў (суб’ект і прэдыкат, дзеянне і стан, тыпы прасторавых адносін, дынаміка / статыка, вынік дзеяння / адсутнасць выніку і пад.). Так, напрыклад, семантычны складнік ёсць надзвычай істотным пры апісанні розных спосабаў выражэння актыўнага суб’екта ў назойным склоне і пасіўнага суб’екта ва ўскосных склонах. Пры вызначэнні (цяжкім для іншаземцаў) адрозненняў склонавых формаў з аднолькавымі прыназоўнікамі прасторавага значэння канцэптуалізацыя прасторавых адносін з пазіцыі адкрытасці/закрытасці прасторавых характарыстык (працаваць на будоўлі/ працаваць у інстытуце) ці з пазіцыі статыкі/дынамікі (статычнае размяшчэнне / дынамічнае перамяшчэнне): *знаходзіцца, быць, працаваць (дзе?) – у школе* (М. скл.) / *ісці, ехаць (куды?) – у школу* (В. скл.) і інш.) дазваляць навучэнцам адрозніваць і правільна ўжываць прыназоўнікава-склонавыя канструкцыі.

Мадэляванне граматычнай прагрэсіі грунтуецца на практычна мэтазгодным абмежаванні вучэбнага матэрыялу да мінімальнага аб’ёму ў адпаведнасці з патрабаваннямі пачатковага этапу навучання. Падаюцца найбольш важныя ў камунікатыўным плане фармальныя і функцыянальныя рысы граматыкі слова і неабходныя для зносін граматычныя структуры (у складзе маўленчых мадэляў), суадносныя з адной ці з некалькімі камунікатыўнымі сітуацыямі. Вылучаныя ў якасці маўленчага ўзору граматычныя структуры (мадэлі ідэнтыфікацыі асобы, схемы выражэння канцэптуальных паняццяў прыналежнасці, прасторавых і часавых адносін, частаты дзеяння, колькасці, вагі, аб’ёму, патрэбы і меры, мадальных значэнняў і інш.), маюць канкрэтны і тыпавы характар, што дазваляе навучэнцам будаваць паводле кожнай з мадэляў іншыя фразы. Зыходным для навучэнцаў з’яўляецца асэнсаванне функцыі (прызначэння) і/ці камунікатыўнай інтэнцыі. Тлумачэнні да граматычнага матэрыялу ва ўсіх тэмах суправаджаюцца, па магчымасці, ілюстрацыямі, графічнымі ўказальнікамі, якія забяспечваюць простую і зразумелую візуальную падтрымку ў прэзентацыі новых моўных і

маўленчых узораў, іх вывучэнні і прымяненні.

Кожны раздзел змяшчае тэкставы матэрыял тэматыка-сітуацыйнага характару: рознага тыпу паведамленні, лісты, е-мэйлы, кароткія, апісальныя тэксты, у тым ліку краіназнаўчага і лінгвакультурнага характару, тэматычныя дыялогі, міні-дыялогі, пытальна-адказныя рэплікі, праца над якім займае цэнтральнае месца ў навучальным працэсе. Тэкставы матэрыял абавязкова на базавыя будаўнічыя блокі лексікі і абмежаваную колькасць граматычных формаў і маўленчых узораў, якія выкарыстоўваюцца ў прэзентацыі граматычнага матэрыялу і яго замацаванні. Пры гэтым моўныя і маўленчыя аспекты падаюцца ва ўзаемасувязі ў рэцэптыўным і прадуктыўным фарматах (успрымання, стварэння, выкарыстання). У большасці выпадкаў тэкставы матэрыял з уключэннем новай граматычнай структуры папярэднічае новаму лінгвістычнаму ключу, што дае магчымасць выкладчыку арганізаваць пошук ведаў, выўлення іх логікі самімі навучэнцамі.

Заданні да тэкстаў, арыентаваныя на арганізацыю розных рэжымаў працы, і сістэма практыкаванняў маюць на мэце фарміраванне ў навучэнцаў навыкаў і ўменняў утвараць і вар’іраваць моўныя формы і канструкцыі з улікам іх значэння і функцыі, выбіраць і ўжываць іх у залежнасці ад сітуацыі ці камунікатыўнага намеру, а таксама самастойна мадэляваць асобныя кампаненты сітуацый і/ці маўленчыя сітуацыі ў цэлым. Фармальныя практыкаванні падпарадкаваны практыкаванням з маўленчай устаноўкай. Апошнія ствараюць аснову для развіцця ў навучэнцаў навыкаў і ўменняў элементарнай камунікацыі – слухання, чытання, маналагічнага, дыялагічнага маўлення, а таксама служаць базай для арганізацыі працы ў парнай, групавой формах маўленчага ўзаемадзеяння ў сітуацыйна абумоўленым кантэксце, якія разглядаюцца як патэнцыял для развіцця ўмення працаваць самастойна.

Усе практыкаванні выконваюцца ў адпаведнасці з заданнем. Першае пытанне кожнага практыкавання дэманструе ўзор выканання (адказу), што дапаможа навучэнцам лепш асэнсаваць заданне. Кожнае практыкаванне пазначаецца сімвалам (гл. табл. 1) – індикатарам маўленчага ўмення, у якім практыкуюцца на-

Вучэбны дапаможнік «Беларуская мова...»

вучэнцы. Заканчваюцца тэматычныя раздзелы рознымі тыпамі дадатковых заданняў і практыкаванняў, якія накіраваны на замацаванне і падагульненне вучэбнага матэрыялу, на сістэматызацыю і самакантроль ведаў, а таксама падаюцца заданнямі адкрытага тыпу, якія стымулююць маўленчую дзейнасць і творчую актыўнасць навучэнцаў. На жаль, па тэхнічных прычынах не ўвайшлі ў дапаможнік аўдыядадатак і ключы (адказы) да практыкаванняў, якія магчыма будзе далучыць толькі пры перавыданні кнігі.

Такім чынам, агульная канцэпцыя вучэбнага дапаможніка распрацоўвалася з улікам метадычных прынцыпаў, паводле якіх будзецца сучасная дыдактыка замежных моў і беларускай як замежнай: асэнсаваная камунікатыўна-дзейнасная накіраванасць навучання; асобна арыентаваны падыход; комплекснае авалоданне відамі маўленчай дзейнасці; структурна-функцыянальны прынцып прэзентацыі моўнага матэрыялу; прынцып уліку роднай мовы навучэнцаў, які дазваляе прадухіляць міжмоўную інтэрферэн-

цыю. Паводле ўзроўню заплаваных уменняў і тыповасці ўключаных лексіка-граматычных з'яў дапаможнік адпавядае патрабаванням Элементарнага ўзроўню беларускамоўнай камунікацыі, што, як уяўляецца, робіць кнігу актуальнай на пачатковым этапе вывучэння беларускай мовы кітайскімі студэнтамі.

Дапаможнік прыдатны як для працы пад кіраўніцтвам выкладчыка, так і для самастойнага навучання. Уся необходимая вучэбная інфармацыя падаецца на дзвюх мовах: каратка – па-беларуску і ў больш разгорнутым фармаце – на кітайскай мове. Заданні да практыкаванняў падаюцца на дзвюх мовах. Лексічны і граматычны мінімумы ўводзяцца з перакладам на кітайскую мову.

Пераклад на кітайскую мову выкананы супрацоўнікамі РІКК БДУ Ганнай Волкавай. Навуковы рэдактар кітайскага тэксту – дацэнт кафедры кітайскай мовы РІКК БДУ Лю Сінфэн.

Табл. 1. Як пабудаваны дапаможнік

	Тэмы раздзелаў Кожны раздзел пачынаецца з рэзюмэ сутнасці ключавых уменняў.	Нумар раздзела Нумар раздзела сведчыць аб прагрэсе ў вывучэнні мовы
Лінгвістычны модуль уключае тэматычны слоўнік і лінгвістычныя ключы. Візуальны слоўнік		
	Слоўнікавыя старонкі да кожнай тэмы спрыяюць запамінанню новых слоў і кантролю ведаў сэнсу беларускіх слоў і выказаў.	Лінгвістычны модуль (ключы) змяшчае асноўныя граматычныя палажэнні і маўленчыя ўзоры.

Заданні да практыкаванняў. Практыкаванні выконваюцца ў адпаведнасці з заданнем і ўзорам	
<p>Графічная падтрымка. Графічныя малюнкi дапамагаюць разумець заданні практыкаванняў.</p>	

<p>Практыкаванні Модуль змяшчае практыкаванні, выкананне якіх дапамагае замацаваць новы матэрыял.</p>				
Модулі практыкаванняў				
<p>Практыкаванні спрыяюць больш глыбокаму і трываламу засваенню вучэбнага матэрыялу, дазваляюць ацаніць ступень авалодання матэрыялам і дасягнуць бегласці маўлення.</p> <p>Кожнае практыкаванне пазначаецца сімвалам - індикатарам маўленчага ўмення, якое замацоўваецца.</p>		<p>Граматыка Выкарыстанне новых моўных правілаў і маўленчых узораў у розных кантэкстах.</p>		<p>Аўдыяванне Праверка ўменняў і навыкаў разумення вуснага беларускага маўлення.</p>
		<p>Дыялагічнае маўленне Праверка ўменняў і навыкаў дыялагічнага маўлення.</p>		<p>Праверка ўмення чытання і навыкаў маналагічнага маўлення ў кантэкстах.</p>
		<p>Замацаванне і праверка разумення сэнсу беларускіх слоў і выказаў.</p>		<p>Замацаванне і праверка ўменняў і навыкаў беларускага пісьма.</p>

Літаратура

Сямешка Л., 2021, Беларуская мова для кітайскіх студэнтаў. Пачатковы ўзровень, Мінск [Sâmeška L., 2021, Belaruskaa mova dlâ kitajskih studëntau. Pačatkovy ŭzroven', Minsk].